

Cabaran dalam Pengajaran dan Pembelajaran al-Qur'an Braille di Kompleks *Malaysian Association for the Blind (MAB)*

Challenges in the Teaching and Learning of Braille al-Qur'an at the Malaysian Association for the Blind (MAB)

AHMAD YUNUS MOHD NOOR

ABSTRAK

Pengajaran dan pembelajaran (PdP) ialah satu proses menyampaikan dan menerima ilmu dengan melibatkan guru dan pelajar yang saling membantu antara satu sama lainnya. Di Malaysia, terdapat beberapa negeri yang menyediakan kelas al-Qur'an Braille bagi golongan orang kelainan upaya (OKU) cacat penglihatan. Kelas ini dianjurkan oleh Persatuan Orang-orang Cacat Penglihatan Islam Malaysia (PERTIS). Namun begitu, proses PdP ini sudah tentu berhadapan dengan pelbagai cabaran dan permasalahan, begitu juga dengan PdP al-Qur'an Braille. Kajian ini bertujuan untuk mengamati isu dan cabaran yang dihadapi dalam PdP al-Qur'an Braille dengan menjalankan satu kajian kes di Kompleks Malaysian Association for the Blind (MAB), Brickfields, Kuala Lumpur. Kajian ini berbentuk kualitatif dan melibatkan analisis dokumen, temu bual mendalam separa berstruktur, temu bual mendalam kelompok sasaran dan pemerhatian sebagai kaedah pengumpulan data dan maklumat kajian. Dapatan kajian ini menunjukkan terdapat cabaran dalam pengajaran dan juga pembelajaran. Cabaran dalam pengajaran ialah apabila berhadapan dengan pelajar yang tidak menguasai kod al-Qur'an Braille, masa pengajaran terhad, kekurangan tenaga pengajar serta bilangan dan keadaan kelas yang tidak sesuai. Manakala cabaran dalam pembelajaran pula ialah kekurangan daya sensitiviti jari dan masa pembelajaran yang terhad. Beberapa saranan dan cadangan penambahbaikan diutarakan dalam kajian ini bagi meningkatkan lagi kualiti proses PdP al-Qur'an Braille.

Kata kunci: Cabaran; pengajaran dan pembelajaran; al-Qur'an Braille operator

ABSTRACT

Teaching and learning (T&L) is the process of delivering and receiving knowledge by involving teachers and students mutually help each other. In Malaysia, there are some states that provide Braille al-Qur'an classes for the disabled (OKU) visually impaired. This class is organized by the Islamic Association of Visually Impaired People in Malaysia (PERTIS). However, the T&L is of course faced with many challenges and problems, as well as the T&L of the al-Qur'an in Braille. This study aims to examine the issues and challenges facing in the T&L of Braille al-Qur'an to carry out a case study at the Malaysian Association for the Blind (MAB) Complex, Brickfields, Kuala Lumpur. This is a qualitative research which involved document analysis, in-depth semi-structured interviews and the target group as well. Besides observation is also used as a method of collecting data and survey information. The findings shows that there are challenges in teaching and learning. The challenges in teaching refer to unskillful students in al-Qur'an Braille code, limitation of teaching time, lack of teachers and inappropriate class number and condition. On the other hand, the learning challenges are the lack of finger sensitivity and the limitation of learning time. Several recommendations and suggestions for improvement are highlighted in this study to enhance the quality of the T&L process of al-Qur'an Braille.

Keywords: Challenges; teaching and learning; Quran Braille operator

PENGENALAN

Amalan membaca al-Qur'an mempunyai banyak kelebihan dan pahala. Dengan demikian, umat Islam akan berebut untuk meningkatkan amalan untuk mendapatkan pahala menerusi pembacaan al-Qur'an al-Karim ini. Namun begitu, tidak semua Muslim dapat membaca al-Qur'an dengan menggunakan pancaindera penglihatannya dengan baik. Ini terjadi kerana banyak faktor yang mempengaruhi seperti

masalah penglihatan. Masalah penglihatan merujuk kepada keadaan masalah yang melibatkan fungsi sebagai deria penglihatan. Secara umumnya, masalah penglihatan boleh dikategorikan kepada dua kategori utama, iaitu 'buta' dan 'rabun' atau 'berpenglihatan terhad' (Asiah 2012). Mereka yang dikategorikan sebagai buta biasanya tidak mempunyai penglihatan langsung, dan jika mempunyai penglihatan sekalipun, keadaannya amat terhad untuk digunakan sebagai saluran untuk mendapatkan maklumat apatah

lagi untuk tujuan pembelajaran. Justeru, mereka memerlukan 'Braille' sebagai media bacaan atau khidmat 'pembaca' untuk mendapatkan maklumat daripada bahan bercetak. Istilah 'buta' boleh didefinisikan secara undang-undang atau pendidikan.

Ada ketikanya seseorang itu tidak dapat melihat sejak lahir, mungkin kerana kecelakaan atau kemalangan, sehingga seseorang itu tidak dapat melihat sepenuhnya atau hanya melihat sedikit. Bagi golongan yang bermasalah penglihatan, mereka hanya mampu mendengar ayat suci dibacakan sebelum disimpan ke dalam memori. Bagi yang kuat ingatan pula, mereka menghafal semua 30 juzuk kitab suci al-Qur'an. Namun, seiring dengan perkembangan zaman, teknologi juga turut berkembang. Proses membaca al-Qur'an buat golongan orang kelainan upaya (OKU) cacat penglihatan menjadi semakin mudah dan menyenangkan. Al-Qur'an kini dapat dibaca oleh semua OKU cacat penglihatan dan tidak lagi hanya didengar dan dihafal sahaja. Ini kerana terdapat banyak perbezaan di antara mendengar dan membaca sendiri al-Qur'an. Golongan istimewa ini dapat membaca al-Qur'an dengan menggunakan al-Qur'an Braille.

AL-QUR'AN BRAILLE

Al-Qur'an Braille ialah *mushaf* al-Qur'an Braille yang menggunakan asas kod Braille Bahasa Arab yang mewakili huruf-huruf *hija'iyah*, tanda baris seperti *fathah*, *dammah*, dan *kasrah* serta simbol-simbol seperti *shaddah*, *sukun* dan *mad* (Ahmad Kamel et al. 2009). Kajian Noor Najihan dan Kauthar (2008) turut menyenaraikan kaedah menulis dan membaca al-Qur'an Braille yang ditulis dan dibaca dari kiri ke kanan, setiap huruf dan tanda baris ditulis secara bersebelahan antara satu sama lain, iaitu huruf dan diikuti dengan tanda baris, hanya tanda *shaddah* sahaja yang ditulis sebelum huruf.

Dari satu sudut, tiada beza antara al-Qur'an bertulisan biasa dengan al-Qur'an yang bertulisan Braille kerana apabila dibaca kedua-dua versi al-Qur'an ini akan menghasilkan kalimah dan ayat yang sama dari surah dan juzuk yang sama. Ini kerana kedua-dua versi al-Qur'an berkenaan ditulis dengan huruf yang sama (*alif* hingga *ya*). Hanya bentuk huruf, bentuk baris dan bentuk tanda bacaan sahaja yang berbeza. Namun demikian, ia sama sekali tidak menghalang kedua-dua versi berkenaan (al-Qur'an biasa dengan al-Qur'an Braille) untuk menghasilkan

bentuk bunyi yang serupa, sama ada pada huruf, kalimah mahupun pada ayatnya (Zakaria 2011).

Sebelum penciptaan tulisan Braille, golongan ini bergantung sepenuhnya kepada pancaindera telinga dalam menerima dan memproses sesuatu maklumat. Justeru, golongan ini perlu dibantu dan diberikan bimbingan untuk membaca al-Qur'an dengan menggunakan tulisan Braille kerana sebelum ini mereka hanya berupaya menghafaz al-Qur'an melalui kaedah *talaqqi* dan keadaan ini telah membataskan mereka dengan hanya menghafaz surah-surah pendek sahaja. Sungguhpun terdapat segelintir daripada mereka yang mampu menghafal dan membaca keseluruhan al-Qur'an dengan baik, namun kepuasan menghafal lebih dirasai jika dapat menguasai al-Qur'an Braille secara menyemak bacaan hafazan mereka tanpa bergantung kepada orang lain. Selain itu, peluang untuk mempelajari, menghafal dan menguasai ilmu al-Qur'an akan lebih terbuka kepada golongan cacat penglihatan ini sekiranya mereka dilengkapi dengan penguasaan al-Qur'an Braille (Mustaffa 2010).

Golongan OKU cacat penglihatan membaca al-Qur'an dengan menggunakan sensitiviti kulit jari untuk menyentuh huruf-huruf al-Qur'an yang menggunakan huruf 'Braille'. Namun, seseorang yang cacat penglihatan ini perlu mempelajari huruf al-Qur'an Braille terlebih dahulu kerana huruf al-Qur'an pada tulisan *alphabet* dan *hija'iyah* berbeza. Huruf-huruf di dalam al-Qur'an Braille hanya menggunakan titik-titik sebagai simbol dan huruf. Lantas, individu OKU cacat penglihatan itu perlu mempelajari kod-kod tulisan huruf *hija'iyah* terlebih dahulu, sebelum membaca al-Qur'an.

INSTITUSI YANG MENAWARKAN PENGAJIAN AL-QUR'AN BRAILLE

Golongan istimewa cacat penglihatan seringkali terdorong dalam bidang pendidikan. Ini kerana ramai yang tidak menitikberatkan pendidikan kepada golongan istimewa ini kerana kekurangan yang ada pada diri mereka. Namun, kekurangan dan keterbatasan yang terdapat pada golongan istimewa ini tidak sesekali melemahkan semangat mereka untuk terus belajar dan mendekati diri dengan pencipta-Nya. Mereka juga tidak ketinggalan ingin memahirkan diri mereka dalam mengalunkan bacaan ayat-ayat suci al-Qur'an. Oleh itu, mereka perlu dibantu dan diberikan bimbingan untuk membaca al-Qur'an dengan menggunakan tulisan Braille.

Akan tetapi, bagi mereka yang tidak mempelajari kod Braille al-Qur'an, pastinya tidak akan dapat membaca kitab suci itu kerana ia berbeza dengan kod Braille tulisan rumi. Bagi mengatasi masalah itu, Persatuan Orang-orang Cacat Penglihatan Islam Malaysia (PERTIS) menganjurkan kelas pengajian al-Qur'an Braille kepada ahli-ahlinya secara giat.

Di Malaysia, terdapat beberapa negeri yang mengadakan kelas al-Qur'an Braille dan penganjurkan kelas ini telah diusahakan oleh pihak PERTIS. Sebagai sebuah badan yang berperanan menjaga kebajikan golongan cacat penglihatan yang beragama Islam, PERTIS amat mengambil berat berkaitan pengajian kelas al-Qur'an Braille dalam kalangan ahli-ahlinya. Sehingga kini, terdapat beberapa buah negeri yang terlibat dalam program pengajian al-Qur'an Braille dan antara negeri yang terlibat ialah seperti Terengganu, Kelantan, Pahang, Kuala Lumpur, Negeri Sembilan, Kedah dan Perlis (Zamzuri 2013). Bagi golongan OKU cacat penglihatan di sekitar Kuala Lumpur, mereka dapat mempelajari al-Qur'an Braille dengan menghadiri kelas al-Qur'an Braille di bawah kendalian Encik Zamzuri Ghani yang merupakan ahli jawatankuasa Biro Pendidikan dan Pembangunan Ummah PERTIS. Penganjuran kelas ini juga ialah hasil kerjasama dengan Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan (JAWI).

Dengan adanya kelas al-Qur'an Braille ini, golongan OKU cacat penglihatan dapat belajar membaca al-Qur'an dengan cepat dan mudah dari bimbingan guru yang mahir. Ini kerana, tanpa mempelajari kod-kod Braille terlebih dahulu, mereka tidak akan dapat membaca al-Qur'an Braille dengan baik. Melalui kelas al-Qur'an Braille ini juga, seorang individu yang cacat penglihatan dapat menikmati indahnya Kalam Ilahi dan mengetahui isi kandungan al-Qur'an yang menjadi pedoman hidup para Muslim.

Selain itu, terdapat beberapa Sekolah Pendidikan Khas Cacat Penglihatan di Malaysia yang menawarkan subjek 'Pengajian al-Qur'an Braille'. Sejarah Sekolah Pendidikan Khas di Malaysia umumnya telah dipelopori oleh para mubaligh. Hal ini dapat diketahui melalui senarai nama atau penyumbang dana yang memberi sumbangan kepada sekolah tersebut yang telah diabadikan sebagai nama sekolah tersebut (Alimah 2006). Sekolah Rendah Pendidikan Khas pertama di Malaysia telah dirintis oleh Sekolah Rendah Pendidikan Khas (SRPK) St. Nicholas oleh Gereja Anglikan di Melaka yang telah dibuka sejak tahun 1926.

Sungguhpun demikian, pendidikan al-Qur'an secara tidak formal pada umumnya telah mula

dilaksanakan di Sekolah Princess Elizabeth, Johor Bahru, iaitu seiring dengan penubuhannya pada awal Oktober 1948 dan kemudiannya telah berkembang sehingga terbina Sekolah Agama Puteri Elizabeth di bawah pentadbiran Jabatan Agama Johor (Alimah 2006). Meskipun di Malaysia terdapat beberapa buah sekolah pendidikan Khas di setiap negeri, namun tidak semua sekolah tersebut menawarkan pengajian al-Qur'an Braille.

Antara Sekolah Pendidikan Khas Cacat Penglihatan di Malaysia yang menawarkan subjek 'Pengajian al-Qur'an Braille' ialah:

1. Sekolah Rendah Pendidikan Khas Jalan Batu Jalan Raja Laut, 50350 Kuala Lumpur.
2. Sekolah Menengah Pendidikan Khas Cacat Penglihatan Jalan Genting Kelang, Setapak, 53300 Kuala Lumpur.
3. Sekolah Rendah Pendidikan Khas Princess Elizabeth Lorong 5, Jalan Nang Chik, 80100, Johor Bahru, Johor.
4. Sekolah Rendah Pendidikan Khas Alma Jalan Bagan Jermal, 14000 Bukit Mertajam, Pulau Pinang.
5. Sekolah Rendah Pendidikan Khas (P) Kuching, Jalan Kolej, 93200, Kuching, Sarawak.
6. Sekolah Rendah Pendidikan Khas (B) Kuching, Jalan Tan Sri Datuk William Tan, 93450, Kuching, Sarawak.
7. Sekolah Rendah Pendidikan Khas Pekan Tuaran, Peti Surat 240, 89208, Tuaran, Sabah.

Sebagaimana yang diterangkan di atas, pihak PERTIS menyediakan kelas al-Qur'an Braille kepada ahli-ahlinya sahaja dan Sekolah Pendidikan Khas Cacat Penglihatan di Malaysia pula menyediakan pengajian Braille kepada murid-murid cacat penglihatan yang masih bersekolah. Manakala, bagi pelajar cacat penglihatan di peringkat universiti, mereka boleh mempelajari al-Qur'an Braille ini di satu-satunya universiti yang menawarkan pengajian al-Qur'an Braille di peringkat Universiti Awam (UA), iaitu Universiti Sains Islam Malaysia (USIM).

Menurut kajian Ahmad Kamel et al. (2009), tidak terdapat penawaran pengajaran al-Qur'an Braille di mana-mana UA Islam di Malaysia melainkan hanya di USIM. Silibus pengajian al-Qur'an yang terdapat di kebanyakan universiti adalah berbentuk umum, tidak spesifik serta tidak bersikap mesra pengguna terhadap OKU cacat penglihatan. Silibus pengajian al-Qur'an yang perlu diikuti oleh golongan ini di universiti adalah sama sebagaimana rakan-rakan mereka yang normal dan ini akan menyukarkan peluang dan ruang mereka dari sudut persaingan dalam pembelajaran

subjek itu. Meskipun begitu, kenyataan ini tidak menafikan segelintir daripada kalangan golongan OKU cacat penglihatan yang tetap cemerlang dalam pengajian mereka walau dengan kekurangan yang ada pada diri mereka. Namun begitu, adalah lebih baik sekiranya silibus pengajian al-Qur'an Braille diwujudkan di universiti bagi mewujudkan suasana yang lebih mesra pengguna dan kondusif dalam proses pengajaran dan pembelajaran (PdP) terhadap golongan ini (Mustaffa 2010).

Walau bagaimanapun, kesedaran terhadap pengajian al-Qur'an secara khusus untuk OKU cacat penglihatan di peringkat pengajian tinggi dimulakan oleh pihak Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) dan USIM yang menawarkan pengajian al-Qur'an melalui subjek 'Aplikasi Braille dalam Pengajaran Quran dan Sunnah' di peringkat ijazah sarjanamuda pada tahun 2008, merupakan langkah awal ke arah merealisasikan harapan ini.

Dalam hal ini, USIM mengorak langkah setapak ke hadapan ke arah mencapai misinya dengan menjalinkan kerjasama PERTIS yang dimeterainya secara rasmi pada 2 Mac 2012. Untuk rekod, kerjasama antara USIM dan PERTIS telah bermula seawal tahun 2008 dalam melatih dan membimbing pensyarah Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah (FPQS) dalam menyampaikan kandungan penawaran kursus 'QAA4013 Aplikasi Braille dalam Pengajian Quran dan Sunnah'. Menurut Cikgu Zakaria Yahya, Yang Dipertua PERTIS, USIM merupakan satu-satunya UA yang menawarkan kursus ini dan uniknya, kursus ini ditawarkan kepada pelajar FPQS tipikal. Perkara ini secara tidak langsung memberi pendedahan kepada pelajar terhadap isu dan cabaran OKU, khususnya mereka yang mengalami masalah penglihatan dalam berinteraksi dengan al-Qur'an. Selain itu, kursus ini sedikit sebanyak memberi impak kepada kesedaran golongan agamawan dalam membantu mengembangkan ajaran Islam dalam kalangan warga OKU di Malaysia.

Penawaran kursus QAA4013 yang pertama seumpamanya di Malaysia ini bermula daripada tinjauan pasaran yang dijalankan oleh kumpulan penyelidik FPQS yang diketuai oleh Ahmad Kamel et al. (2009) bertajuk, 'Metode Pengajian Braille al-Qur'an'. Hasil dapatan kajian ini mendapati penawaran kursus ini amat signifikan ke arah membangunkan pengetahuan, modal insan dan kemahiran pelajar FPQS dalam mentransformasi paradigma penawaran kursus yang menghubungkan nilai pengetahuan dengan nilai insani.

Menurut *Buku Panduan Akademik Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah* (USIM 2010), kursus

yang ditawarkan tiga jam kredit ini menumpukan pelbagai isu yang terdiri daripada sejarah, struktur dan kaedah penggunaan Braille dalam pengajian al-Qur'an dan al-Sunnah. Perbincangan terhadap konsep sistem penulisan menggunakan sentuhan, sejarah, struktur, kod Braille dan kaedah transkripsi merupakan pendedahan secara teori dalam memahami peranan Braille dan fungsinya. Selain itu, pendedahan secara praktikal turut dikemukakan dengan menggunakan teknik transkripsi beberapa bahan pengajian al-Qur'an dan al-Sunnah yang bertujuan untuk mengenal pasti struktur dan kaedah pengajaran al-Qur'an Braille yang diamalkan di Malaysia. Kursus ini menyasarkan sekurang-kurangnya tiga hasil di akhir pembelajaran. Pertama, pelajar mampu menghuraikan sejarah perkembangan dan struktur al-Qur'an Braille di Malaysia, al-Qur'an Braille cetakan PERTIS dan Kod Braille Wasilah Bacaan al-Quran cetakan Dewan Bahasa dan Pustaka. Kedua, pelajar dapat mengaplikasi penggunaan *Perkins Brailier*, *Pocket Frame* dan *Duxbury Braille Translator (DBT) Software* dalam mentranskripsi dan menghasilkan bahan-bahan pengajian al-Qur'an dan al-Sunnah. Ketiga, pelajar dapat bekerjasama dalam kumpulan dalam menjalankan aktiviti transkripsi bahan-bahan pengajian al-Qur'an dan al-Sunnah (Norakyairee et al. 2012).

Kursus ini ditawarkan khas kepada pelajar-pelajar FPQS, USIM. Mereka didedahkan dengan teori dan juga praktikal, iaitu bagaimana untuk membaca al-Qur'an dalam tulisan Braille dan bagaimana untuk menghasilkan ayat-ayat suci al-Qur'an, sama ada menggunakan komputer berserta bantuan *software Duxbury*, atau menggunakan kaedah tradisional, iaitu menggunakan penebuk *awl*. Bagi melancarkan perjalanan kursus, pihak fakulti telah mendapatkan bantuan tenaga pengajar daripada PERTIS, iaitu Encik Zakaria Yahya. Ini memandangkan kesulitan pihak fakulti dalam menyediakan tenaga pengajar profesional yang mahir dalam bidang pengajian al-Qur'an Braille. Walau bagaimanapun, pihak FPQS, USIM sedang cuba menyediakan tenaga pengajar dalaman yang mahir dalam bidang ini (Noor Najihan & Kauthar 2008). Terdapat empat justifikasi utama bagi penawaran kursus ini:

1. Dari segi kepentingannya dalam aspek PdP al-Qur'an dan al-Sunnah, terutama kepada golongan yang cacat penglihatan.
2. Kekurangan tenaga pengajar Braille secara am dan al-Qur'an Braille khasnya daripada kalangan orang Islam tempatan.

3. Walaupun perkembangan informasi dan teknologi maklumat kian rancak, kemahiran Braille terutamanya dalam bidang al-Qur'an amat diperlukan dan menjadi medium utama dalam membantu mereka yang cacat penglihatan memahami dan membaca al-Qur'an.
4. Memberi kelebihan kepada graduan FPQS, USIM dalam bidang pendidikan semasa yang merangkumi aspek menguasai skil yang bersifat teknikal dan gunaan (USIM 2010).

Langkah proaktif yang diambil oleh USIM ini dilihat bertepatan dengan keperluan untuk menyediakan tenaga pakar dalam bidang tersebut sebelum menerima kemasukan graduan Diploma Tahfiz wa al-Qiraat JAKIM di peringkat Sarjanamuda. Dalam menyediakan pendidikan al-Qur'an tertinggi secara khusus dalam kalangan warga buta, JAKIM melalui institusinya, Darul Quran telah bekerjasama dengan USIM untuk menyediakan prasarana bidang pendidikan al-Qur'an dalam kalangan golongan cacat penglihatan sehingga peringkat ijazah (Noor Najihan & Kauthar 2008). Projek yang julung-julung kalinya diadakan di Malaysia ini dimulakan dengan satu semester untuk program sijil tahfiz al-Qur'an dan para pelajar wajib menyelesaikan silibus hafazan al-Qur'an sebanyak enam juzuk terawal daripada 30 juzuk al-Qur'an, di samping beberapa subjek sampingan yang lain. Pengambilan pertama para pelajar ini ialah seramai 20 orang, iaitu 10 orang pelajar lelaki dan 10 orang pelajar perempuan bermula pada bulan Disember 2008 dan telah berakhir pada bulan Jun 2009, meskipun perancangan awal pengambilannya ialah seramai 30 orang (Mustafa 2010). Setelah itu, para pelajar yang telah lulus dalam program sijil tahfiz al-Qur'an ini ditawarkan untuk mengikuti kursus pengajian bahasa Arab menggunakan Braille selama tiga bulan pada bulan September 2009, memandangkan rata-rata para pelajar ini tidak mempunyai asas dalam bahasa Arab sebelum mereka diserapkan ke program Diploma Tahfiz al-Qur'an wa al-Qiraat selama tiga tahun di Darul Quran, Kuala Kubu Baru (Mustaffa 2010).

Selain itu, antara syarat utama untuk menyertai program ini ialah mempunyai Sijil Pelajaran Malaysia (SPM) dan boleh membaca al-Qur'an Braille. Walau bagaimanapun, terdapat juga pelajar yang tidak mempunyai asas mengenai al-Qur'an Braille diterima masuk ke program ini memandangkan program ini adalah yang pertama kalinya diadakan di Malaysia dan kurang mendapat liputan meluas daripada media serta masyarakat. Kemasukan pada sesi pertama pada

Disember 2008 telah menampakkan hasilnya pada tahun ini apabila semua pelajar telah menyelesaikan satu semester untuk mendapatkan sijil tahfiz al-Qur'an.

Para pelajar ini dikehendaki untuk menghafaz sebanyak enam juzuk selama tempoh satu semester untuk memperoleh sijil tahfiz al-Qur'an dan silibus ini adalah sama seperti pelajar normal sebelum memasuki kelas diploma. Di samping itu, para pelajar turut dilengkapi dengan beberapa kemudahan seperti menerima beberapa orang pembantu bagi memudahkan proses PdP. Memandangkan para pelajar ini kebanyakannya sudah mampu menggunakan al-Qur'an Braille, tumpuan pembelajaran selanjutnya hanya difokuskan kepada proses hafazan. Berpandukan al-Qur'an Braille yang dibekalkan kepada setiap pelajar, guru akan menggunakan kaedah *talaqqi* dan *mushafahah* dalam proses PdP berlangsung. Guru akan membaca ayat al-Qur'an berpandukan silibus yang ditetapkan dan diikuti oleh para pelajar sambil menggunakan jari-jemari mereka untuk membaca kod-kod al-Qur'an Braille. Kemudian, para pelajar akan menghafaz ayat al-Qur'an secara individu dengan menggunakan al-Qur'an Braille. Setelah menghafaz ayat hafazan yang ditugaskan oleh guru, mereka perlu memperdengarkan semula bacaan ayat hafazan tersebut di hadapan guru untuk disemak dan dinilai.

Graduan Diploma Tahfiz al-Qur'an wa al-Qiraat ini akhirnya akan meneruskan pengajian di peringkat ijazah sarjanamuda di FPQS, USIM yang berkampus tetap di Nilai, Negeri Sembilan. Justeru, pada tahun 2008, USIM telah mengorak langkah awalnya dengan menawarkan subjek 'Aplikasi Braille dalam Pengajaran Quran dan Sunnah' dalam rangka menyediakan tenaga pakar dalam bidang tersebut sebelum menerima kemasukan graduan Diploma Tahfiz al-Qur'an wa al-Qiraat JAKIM di peringkat sarjanamuda (Mustaffa 2010). Projek kerjasama USIM dan JAKIM ini dilihat sebagai satu usaha murni yang baik dan wajar diberikan pujian kerana telah memberikan sumbangan yang besar dalam memartabatkan al-Qur'an dalam kalangan golongan cacat penglihatan di negara ini.

LATAR BELAKANG KOMPLEKS MALAYSIAN ASSOCIATION FOR THE BLIND (MAB)

Malaysian Association for the Blind (MAB) ialah organisasi sukarelawan yang utama di Malaysia yang menyediakan perkhidmatan untuk kalangan orang cacat penglihatan. Ia menyediakan perkhidmatan

yang membantu orang buta dan menghalang tragedi buta boleh dielakkan.

MAB ditubuhkan pada tahun 1951 oleh Jabatan Kebajikan Masyarakat untuk menjaga kesejahteraan orang cacat penglihatan di negara ini, MAB telah berjaya memainkan peranan ini dan banyak aktiviti telah dijalankan dari Kuala Lumpur hingga ke bahagian lain di negara ini. Ini termasuk program pendidikan, kursus pemulihan, latihan vokasional dan perkhidmatan penempatan. Di samping itu, MAB juga menguruskan perpustakaan Braille yang 'bercakup', Unit Penerbitan Braille, Pusat Teknologi Maklumat, Pusat Sumber serta Unit Jualan dan Pengeluaran untuk menamakan beberapa contoh. Pencegahan program buta direalisasikan melalui hospital mata yang ditubuhkan pada tahun 1986. Dalam tahun-tahun kebelakangan ini, MAB telah mencapai kepada orang cacat penglihatan di kawasan luar bandar. Perkhidmatan pemulihan dan program latihan turut diberikan kepada mereka dalam persekitaran rumah mereka melalui pemulihan berasaskan masyarakat.

MAB sentiasa bekerja ke arah mewujudkan kesedaran awam mengenai kebolehan dan keupayaan orang cacat penglihatan di bawah pengendaliannya. Ini adalah untuk memastikan mereka boleh berinteraksi lebih baik dalam masyarakat dan menikmati kualiti hidup yang lebih baik. Dalam usaha untuk menampung perubahan keperluan, permintaan dan cabaran dunia moden, MAB sentiasa berusaha untuk memperbaiki dan mengembangkan perkhidmatannya untuk kebaikan orang cacat penglihatan dengan memperkenalkan kursus-kursus baru dan memperoleh peralatan baru. Bagi mencapai matlamatnya, persatuan bergantung kepada derma dan bantuan pelbagai pihak dan orang ramai. MAB amat menghargai semua sumbangan dan sokongan dari pelbagai pihak yang mengambil berat tentang kebajikan golongan ini sepanjang tahun.

KELAS AL-QUR'AN BRAILLE DI KOMPLEKS MAB

Penganjuran kelas al-Qur'an Braille di Kompleks MAB, Brickfields, Kuala Lumpur dibahagikan kepada dua tahap. Dengan demikian, sukatan pembelajaran bagi setiap tahap adalah berbeza. Namun, guru-guru di sini tidak menetapkan satu sukatan pengajaran yang khusus. Guru mengajar mengikut kesesuaian tahap pelajar. Ini kerana pelajar yang terdiri daripada tahap 1 merupakan pelajar-pelajar yang berada di peringkat asas. Tahap 1 merupakan kelas asas dan pengenalan

kepada huruf-huruf al-Qur'an Braille. Kebanyakan mereka yang memasuki kelas ini tidak mempunyai asas al-Qur'an dan tidak mengenali huruf al-Qur'an Braille.

Pelajar-pelajar tahap 1 memulakan pengajian mereka dengan mengenali huruf-huruf al-Qur'an Braille dan tanda bacaan al-Qur'an terlebih dahulu. Alat *Braille Text* pula digunakan untuk mengajar para pelajar untuk mengenali kod-kod al-Qur'an Braille. Setelah mengenali semua kod tersebut, mereka akan mempelajari buku *Iqra'* yang telah dibraillikan oleh Institut Quran Braille (IQ Braille) dan FPQS, USIM dengan kerjasama PERTIS. Setelah tamat bacaan *Iqra'*, barulah mereka akan mula membaca *Muqaddam*. Pelajar-pelajar di tahap 2 pula terdiri daripada mereka yang sudah pandai membaca al-Qur'an. Mereka dapat membaca al-Qur'an secara sendiri dan diikuti dengan pemantauan oleh guru. Di dalam kelas ini, guru lebih menekankan hukum-hukum tajwid al-Qur'an al-Karim dan penerangan mengenai ayat-ayat yang dipelajari (Mohd Khairi 2013).

KAEDAH PENGAJARAN AL-QUR'AN BRAILLE DI KOMPLEKS MAB

Dapatan kajian ini menunjukkan terdapat tiga kaedah yang digunakan oleh guru-guru al-Qur'an Braille dalam pengajaran al-Qur'an untuk golongan OKU cacat penglihatan. Tiga kaedah yang menarik digunakan oleh guru ialah: (1) kaedah bacaan murid; (2) kaedah *talaqqi* dan *mushafahah*; latih tubi sebutan kalimah; serta (3) kaedah pembetulan *makhraj* dan hukum tajwid. Ketiga-tiga kaedah ini digunakan sewaktu sesi pengajaran di dalam kelas. Namun begitu, ia tidak semestinya dijalankan secara berturutan, sebaliknya bergantung kepada masa dan keadaan.

Kaedah pertama yang digunakan oleh guru ialah kaedah bacaan murid. Apabila guru selesai membacakan ayat al-Qur'an yang ingin dipelajari, pelajar diminta untuk membaca ayat tersebut secara beramai-ramai. Kaedah ini digunakan bagi menimbulkan keyakinan dalam diri pelajar untuk membaca ayat al-Qur'an sebelum membaca ayat tersebut secara berseorangan atau individu. Setelah bacaan secara beramai-ramai selesai, guru akan mengarahkan pelajar membaca al-Qur'an secara individu. Setelah selesai bacaan secara beramai-ramai, guru akan menyuruh pula pelajar membaca al-Qur'an secara individu. Dari situ, guru akan mengetahui tahap kebolehan pelajar di samping dapat membetulkan bacaan yang tidak tepat.

Kaedah kedua yang kerap digunakan ialah kaedah *talaqqi* dan *mushafahah*. Ia merupakan kaedah pertama yang dimulakan oleh guru setiap kali proses pengajaran. Kaedah *talaqqi* dan *mushafahah* merupakan kaedah pembelajaran yang paling penting. Teknik ini merangkumi kaedah keseluruhan kelas dan kaedah individu. *Talaqqi* dan *mushafahah* bermaksud pengambilan bacaan al-Qur'an dari mulut ke mulut (Norasikin et al. 2003). Kaedah ini merupakan kaedah tradisi yang memerlukan murid berinteraksi secara bersemuka dan menerima bacaan secara langsung daripada guru (Mohd. Yusof 2000; Rosseni et al. 2003).

Menerusi kaedah ini, guru akan mula membacakan ayat al-Qur'an yang ingin dipelajari pada hari tersebut dengan baik, betul dan fasih dan pelajar akan mendengar dengan teliti bacaan guru. Ketika guru membaca ayat-ayat al-Qur'an, pelajar tidak digalakkan tergesa-gesa mengikut bacaan guru. Setelah bacaan guru tamat, pelajar akan diminta untuk mengulang bacaan guru dengan bacaan *tartil* dan *fasahah* (Norshidah et al. 2004). Ini termasuk sebutan *makhraj huruf*, *sifat huruf*, dengung dan *mad*. Guru akan mendengar bacaan murid dan meminta untuk mengulangi bacaan sehingga beliau berpuas hati dengan bacaan tersebut. Para pelajar juga akan diuji secara bergilir-gilir membaca ayat-ayat al-Qur'an yang telah dibaca oleh guru. Tugas guru pada masa ini ialah mendengar bacaan pelajar sehingga guru berpuas hati bacaannya betul dan sebutannya tepat (Kementerian Pendidikan Malaysia 2002). Guru akan sentiasa memastikan bacaan, sebutan huruf dan tajwid ayat-ayat al-Qur'an yang dibaca oleh pelajar adalah betul dan tiada kesalahan. Ini bertepatan dengan firman Allah SWT dalam surah al-Qiyamah, ayat 16-19, yang mafhumnya:

Janganlah engkau (wahai Muhammad) menggerakkan lidah kerana hendak cepat membaca al-Qur'an. Sesungguhnya kami akan menghimpunkannya (dalam dadamu dan menetapkan bacaan di lidahmu). Maka apabila Kami membacanya (melalui Malaikat Jibrail) hendaklah kamu ikut membacanya. Kemudian, sesungguhnya Kamilah yang akan menerangkan maksudnya.

Menurut Mohd Yusof (2000), walaupun pengajaran bahasa turut menekankan kemahiran mendengar dan menyebut, namun ini tidak sama dengan konsep *talaqqi* dan *mushafahah* dalam pengajaran al-Qur'an. Ini kerana pengajaran al-Qur'an turut melibatkan hukum tajwid. Oleh itu, guru perlu mendalami ilmu al-Qur'an dan memperelokkan bacaan supaya dapat diajar kepada pelajar dengan bacaan yang baik dan betul.

Kaedah ketiga yang digunakan ialah kaedah pembetulan *makhraj* dan hukum tajwid. Setelah pelajar membaca ayat al-Qur'an, guru akan membetulkan *makhraj* huruf dan membincangkan hukum bacaan. Dalam kaedah ini, guru mengeluarkan hukum-hukum tertentu, misalnya *nun sakinah* bertemu dengan *sin*, bagaimana cara membacanya, dan jawapannya adalah dibaca dengan dengung. Dengan demikian, guru menunjukkan bagaimana cara mendengarkan kalimah itu. Kemudian, guru meminta pelajar membacanya dan meneliti tahap dengungnya betul atau tidak, dan harakat dengung cukup atau tidak. Sekiranya tidak betul, guru perlu menunjukkan cara yang betul, dan begitulah seterusnya dengan hukum-hukum lain.

CABARAN DALAM PENGAJARAN AL-QURAN BRAILLE

Kewujudan al-Qur'an Braille memberi peluang dan ruang kepada anak istimewa ini untuk membudayakan al-Qur'an dalam kehidupan harian. Namun begitu, mengajar anak-anak istimewa ini pastinya tidak sama dengan mengajar dan mendidik golongan sempurna. Sudah pasti apa jua bentuk proses PdP bakal berhadapan dengan pelbagai cabaran dan permasalahan, begitu juga dengan PdP al-Qur'an Braille. Kupasan ini pula memperincikan beberapa isu dan permasalahan yang timbul dalam PdP al-Qur'an Braille di Kompleks MAB, yang dibahagikan kepada dua bahagian, iaitu cabaran dalam pengajaran al-Qur'an Braille dan juga cabaran dalam pembelajaran al-Qur'an Braille. Hasil kajian mendapati tidak terdapat banyak masalah yang dihadapi oleh guru-guru dalam pengajaran al-Qur'an Braille terhadap golongan OKU cacat penglihatan di Kompleks MAB, Brickfields, Kuala Lumpur, kecuali tiga isu sahaja. Berikut merupakan cabaran guru-guru dalam mengajar al-Qur'an Braille.

PENGUASAAN KOD AL-QUR'AN BRAILLE

Isu dan cabaran utama yang dihadapi oleh guru-guru ialah mengajar pelajar-pelajar yang tidak mempunyai asas kod al-Qur'an Braille. Kebanyakan pelajar di kelas tahap 1 merupakan pelajar yang tidak mempunyai asas kod al-Qur'an Braille. Oleh itu, guru perlu mengajar mereka dari awal dan perlu memberi penekanan yang lebih kepada pelajar-pelajar ini. Cabaran utama bagi memahirkan diri membaca al-Quran bertulisan Braille adalah mengenal huruf terlebih dahulu. Mereka diperkenalkan dengan kod

al-Qur'an Braille dengan menggunakan *Braille Text* sehingga mereka dapat mengenal kod-kod tersebut dan guru mengajar seorang demi seorang. Apabila sudah mengenali kod-kod tersebut, baru mereka akan membaca buku *Iqra'*.

MASA PENGAJARAN TERHAD

Berdasarkan pemerhatian dan temu bual, masa pengajaran yang diperuntukkan bagi mengajar pelajar-pelajar ini amat terhad dan tidak mencukupi. Memandangkan guru-guru al-Qur'an Braille yang di bawah anjuran PERTIS dan JAWI ini juga merupakan tenaga pengajar di Pusat Latihan Gurney, MAB, masa pembelajaran bagi pelajar al-Qur'an Braille anjuran PERTIS hanya sempat diadakan pada hujung minggu sahaja. Kelas hanya dapat diadakan dua kali sebulan. Namun, sekiranya para guru mempunyai komitmen lain, kelas hanya dilakukan sekali sahaja dalam sebulan.

KEKURANGAN TENAGA PENGAJAR

Dapatan kajian juga mendapati bahawa jumlah tenaga pengajar al-Qur'an Braille di Kompleks MAB ini tidak mencukupi. Ini kerana terdapat seramai dua orang guru sahaja untuk mengajar 35 orang pelajar. Amnya, di sekolah rendah atau menengah biasa, sudah mencukupi hai dua orang guru untuk mengawal dan mengajar 35 orang pelajar. Namun, lain halnya pula apabila mengajar insan-insan istimewa. Ini kerana mereka memerlukan tumpuan yang khusus dan lebih kerap sepanjang masa pembelajaran. Dengan ketidakupayaan dan keterbatasan pancaindera mereka, guru-guru perlu memberikan lebih pengajaran dan pemantauan di dalam kelas, terutama pelajar-pelajar di tahap 1. Manakala pelajar-pelajar di tahap 2 pula perlu ditempatkan di dalam satu kelas dengan jumlah pelajar yang ramai. Meskipun ruang kelas agak besar, namun bilangan pelajar yang ramai di dalam satu kelas menyukarkan guru untuk memberi perhatian kepada pelajar dengan lebih efektif dan baik.

BILANGAN DAN KEADAAN KELAS

Kemudahan fizikal seperti bilik darjah, makmal, bilik khas dan kemudahan lain serta persekitaran sekolah yang kondusif adalah keperluan paling asas bagi menyediakan peluang pembelajaran optimum kepada semua pelajar, termasuk pelajar khas cacat penglihatan (Hasnah et al. 2013). Kajian ini mendapati bilangan kelas pengajian al-Qur'an Braille di Kompleks MAB tidak mencukupi bagi

menampung jumlah pelajar. Sebagaimana yang dinyatakan di atas, pelajar-pelajar al-Qur'an Braille di kompleks ini dibahagikan kepada dua tahap. Pelajar-pelajar di tahap 1 juga perlu dibahagikan kepada dua kelas disebabkan oleh kekurangan tenaga pengajar dan ruang kelas yang sempit. Berdasarkan pemerhatian juga, kelas al-Qur'an Braille ini tidak dilengkapi dengan kemudahan bagi tujuan PdP. Pengkaji berpendapat bahawa kelas bagi pelajar ini perlu dilengkapi dengan alat bantuan mengajar seperti komputer, skrin layar, LCD pemancar dan pembesar suara bagi merangsang deria pelajar dan seterusnya menarik minat untuk belajar.

CABARAN DALAM PEMBELAJARAN AL-QUR'AN BRAILLE

Hasil kajian ini mendapati tidak banyak masalah yang dihadapi oleh para pelajar di dalam kelas. Ini kerana jika terdapat masalah pembelajaran, guru-guru mudah memberikan kerjasama dan tunjuk ajar kepada pelajar. Tunjuk ajar ini tidak hanya tertumpu di dalam kelas sahaja, malah guru-guru di sini dengan senang hati memberi tunjuk ajar secara tidak langsung melalui telefon dan ruangan maya. Namun begitu, terdapat dua isu yang disuarakan oleh para pelajar yang mempelajari al-Qur'an Braille di Kompleks MAB.

DAYA SENSITIVITI JARI

OKU cacat penglihatan bergantung sepenuhnya kepada deria sensitiviti jari mereka dalam mempelajari dan membaca al-Qur'an. Tanpa deria ini, mereka tidak akan dapat membaca al-Qur'an Braille. Namun begitu, terdapat beberapa pelajar di sini yang mempunyai masalah kekurangan daya sensitiviti jari. Ini disebabkan oleh faktor usia pelajar tersebut. Sebagaimana yang dinyatakan di awal kajian, para pelajar yang mengikuti pengajian al-Qur'an Braille di Kompleks MAB ini terdiri daripada pelbagai peringkat umur. Kebanyakannya terdiri daripada golongan veteran dan berusia. Mengikuti pelajar veteran di sini, mereka mengatakan bahawa apabila semakin berusia OKU tersebut, semakin kurang daya sensitiviti jari mereka. Kadang-kadang, mereka terpaksa menyentuh satu-satu huruf, perkataan atau baris ayat al-Qur'an dengan lama kerana otak mereka tidak dapat memproses huruf tersebut walaupun huruf itu pernah dijumpai dan dibaca sebelum ini. Namun, jika mereka tidak dapat mengenal juga huruf tersebut, guru perlu menggunakan kaedah alternatif lain, iaitu 'kaedah hafalan'.

MASA PEMBELAJARAN TERHAD

Kajian ini mendapati para pelajar turut menghadapi masalah dari segi masa pembelajaran al-Qur'an Braille. Majoriti pelajar mengatakan bahawa kelas dua kali sebulan tidak mencukupi. Mereka mengharakan agar kelas al-Qur'an Braille dapat diadakan secara lebih kerap dalam masa sebulan. Mereka amat berharap agar dapat mempelajari dan menguasai pembacaan al-Qur'an Braille dengan cepat, walaupun terpaksa datang kerap kali ke kelas. Kebanyakan mereka memang berminat untuk mempelajari al-Qur'an Braille walaupun terpaksa datang dari jauh. Bagi mereka, jarak yang jauh bukanlah satu halangan untuk mempelajari kitab Allah SWT.

CADANGAN KAJIAN

Dapatan kajian menunjukkan beberapa masalah yang dihadapi oleh guru dan pelajar al-Qur'an Braille. Bagi memperkasa dan meningkatkan kualiti PdP al-Qur'an Braille di Kompleks MAB, beberapa cadangan diutarakan sebagaimana berikut:

1. Para pelajar perlu meningkatkan penguasaan al-Qur'an Braille dari semasa ke semasa. Bagi pelajar yang telah mempelajari al-Qur'an Braille ini, mereka perlu belajar di rumah secara konsisten dan sering membuat ulangkaji kod-kod yang telah dipelajari di dalam kelas serta tidak mengharapkan pengajian di dalam kelas semata-mata. Ini kerana pembelajaran di dalam kelas sahaja pastinya tidak mencukupi bagi memperbaiki mutu bacaan al-Qur'an. Apabila kod-kod ini telah difahami dan dihafal dengan baik, proses pembelajaran akan menjadi lebih mudah dan cepat. Sewajarnya para pelajar perlu mempunyai inisiatif dan kesedaran dalam diri untuk mengulang-kaji pelajaran di rumah.
2. Kekekapan kelas al-Qur'an Braille ini perlu ditambah pada setiap bulan. Bagi pelajar, jumlah masa pembelajaran bagi satu kelas selama dua jam sudah mencukupi. Namun begitu, jumlah kekekapan kelas dalam sebulan perlu ditambah, sekurang-kurangnya tiap-tiap minggu atau tiga kali sebulan. Dengan demikian, pelajar dapat menguasai pembacaan al-Qur'an Braille dengan lebih cepat.
3. Jumlah tenaga pengajar al-Qur'an Braille di sini juga perlu ditambah. Ini kerana buat masa sekarang hanya terdapat dua orang guru sahaja. Jumlah pelajar bagi satu kelas pula agak ramai. Ini bermakna, agak sukar bagi murid untuk

mendapatkan perhatian yang lebih mendalam daripada guru. Jika bilangan tenaga pengajar ditambah, bilangan pelajar bagi satu kelas akan berkurangan dan guru boleh menumpukan perhatian yang lebih kepada pelajar. Ini kerana pelajar yang datang ke kelas al-Qur'an Braille ini begitu berharap agak mereka akan diajar sehingga pandai dan mahir, seterusnya dapat membaca al-Qur'an Braille dengan sendiri. Guru juga perlu belajar meneroka ilmu sedalam-dalamnya dan mengemas kini pengetahuan agar lebih terkehadapan daripada anak muridnya. Peningkatan pengetahuan dan pengalaman amat perlu bagi menjadikan pengajaran lebih berkesan lebih-lebih lagi dalam aspek PdP bagi Murid Berkeperluan Khas (MBK) dalam arus Pendidikan Khas Negara (Norakyairee 2013).

KESIMPULAN

Kesimpulannya, tidak terdapat banyak masalah yang dihadapi dalam PdP al-Qur'an Braille di Kompleks MAB Kuala Lumpur. Hanya beberapa isu kecil sahaja yang timbul dan masih boleh diperbaiki pada masa hadapan bagi menghasilkan proses PdP yang berkualiti. Ini secara tidak langsung bagi menghasilkan pelajar yang lebih cemerlang, produktif dan mampu berdaya saing untuk berhadapan dengan golongan OKU di luar sana. Dari segi cabaran pengajaran, terdapat tiga isu yang dihadapi. Pertama, guru mengalami kesukaran dalam mengajar pelajar-pelajar yang tidak mempunyai asas al-Qur'an Braille. Kedua, masa pembelajaran yang terhad pada setiap bulan. Ketiga, kekurangan tenaga pengajar serta jumlah kelas al-Qur'an Braille yang tidak mencukupi di Kompleks MAB, termasuk permasalahan bilangan dan keadaan kelas. Manakala dari segi cabaran pembelajaran pula, hanya terdapat dua isu sahaja. Pertama, kekurangan daya sensitiviti jari dalam kalangan pelajar veteran. Kedua, masa pembelajaran dua kali sebulan adalah tidak mencukupi.

Namun begitu, isu-isu dan masalah yang timbul ini tidak sesekali menjejaskan proses PdP al-Qur'an Braille di sini. Semua guru dan murid dapat menjalani PdP dengan baik dan tenang. Tambahan pula, kelas al-Qur'an Braille ini sentiasa dipantau oleh pihak JAWI dan PERTIS sendiri. Dengan kerjasama semua pihak, kelas ini dapat bertahan sehingga sekarang dan akan terus berkembang dengan lebih banyak kemajuan pada masa akan datang. Kelas al-Qur'an Braille ini diharapkan dapat terus digiatkan pada

masa akan datang dan tidak terhenti dalam jangka masa tertentu sahaja. Dengan demikian, golongan OKU cacat penglihatan dapat mempelajari al-Qur'an secara berterusan dan seterusnya mengajarkannya kepada orang lain. Mereka juga berharap agar golongan OKU cacat penglihatan yang masih belum terbuka pintu hati untuk menyertai kelas al-Qur'an Braille ini akan turut sama mengambil peluang dan ruang untuk mempelajari al-Qur'an. Bagi mencapai objektif ini, para pelajar mengharapkan sokongan dan kerjasama pelbagai pihak untuk menarik minat lebih ramai OKU cacat penglihatan mempelajari al-Qur'an. Pelbagai usaha boleh digemblengkan oleh pihak PERTIS dan JAWI khasnya serta pelajar-pelajar yang telah mengikuti kelas al-Qur'an Braille ini amnya.

RUJUKAN

- Ahmad Kamel Mohamed, M. Mustaqim M. Zarif, K. Anuar Mohamad, M. Alwi Yusoff. 2009. Metode pengajian Braille al-Quran. Laporan Penyelidikan USIM PPPP(H)/2005. Nilai: Universiti Sains Islam Malaysia.
- Alimah Abdul Rahman. 2006. P&P Tilawah al-Quran menerusi tulisan di sebuah sekolah. Disertasi Sarjana. Universiti Malaya.
- Asiah Ahmad. 2012. *Mengenal dan Menangani Orang Kurang Upaya*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Hasnah Toran, Mohd Hanafi Mohd Yasin, Mohd Mokhtar Tahar, Safani Bari, Siti Nur Nadirah Ibrahim & Rozniza Zaharudin. 2013. Bilik darjah pendidikan khas pada masa kini dan kekangannya terhadap proses pengajaran. *Asia Pacific Journal of Educators and Education* 28: 1-9.
- Kementerian Pendidikan Malaysia. 2002. *Panduan Pengajaran dan Pembelajaran Tilawah al-Qur'an*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mohd Khairi Sulaiman. 2013. Kelas al-Qur'an Braille di Kompleks MAB, Brickfields. Temu bual. Kuala Lumpur, 16 November.
- Mohd Yusuf Ahmad. 2000. Pendidikan Islam. [http://pendislami.tripod.com/kaedah_al-quran.htm].
- Mustaffa Abdullah. 2010. Pengajian al-Quran dalam kalangan warga cacat penglihatan di Malaysia. *al-Bayan: Jurnal al-Quran & al-Hadith* 8: 21-34.
- Noor Najihan Jaafar & Kauthar Abdul Kadir. 2008. Pengajaran Braille al-Quran di Malaysia: Sejarah dan perkembangannya. *Prosiding Seminar Warisan al-Quran dan Hadis Nusantara*, hlm. 221-228.
- Norakyairee Mohd Raus, Ab. Halim Tamuri & Norshidah Mohamad Salleh. 2012. Pengajaran al-Quran Braille: Penglibatan institusi pengajian tinggi Islam di Malaysia. *Prosiding Seminar Serantau Institusi Pengajian Tinggi Islam*, hal. 15-30.
- Norakyairee Mohd Raus, Mohd Nur Adzam Rasdi, Norazman Alias, Norhasnira Ibrahim, Norullisza Khosim, Noor Najihan Jaafar, Ab. Halim Tamuri, Norshidah Mohamad Salleh & Hajarul Bahti Zakaria. 2013. Pengajian al-Quran Braille: Isu dan cabaran semasa. *International Journal on Quranic Research (IJQR)* 3(4): 79-94.
- Norasikin Fabil, Zawawi Ismail, Zarina Shukur, Siti Fadzillah Mat Noor & Khairuddin Omar. 2003. Teknologi multimedia: Satu inovasi pendekatan talaqqi dan musyafahah. *Prosiding Wacana Pendidikan Islam (Siri 3): Perkaedahan Pengajaran Pendidikan Islam: Antara Tradisi dan Inovasi*, hlm. 298-315.
- Norshidah Mohd. Salleh, Khadijah Abd. Razak & Norani Mohd. Salleh. 2004. Teaching strategies of al-Quran among visually impaired students. *Proceedings of the National Conference on Special Education*, 2: 452-463.
- Rossen Din, Kamarulzaman Abdul Ghani & Aidah Abdul Karim. 2003. Komputer dalam Pengajaran al-Qur'an. *Prosiding Wacana Pendidikan Islam (Siri 3): Perkaedahan Pengajaran Pendidikan Islam: Antara Tradisi dan Inovasi*, hlm. 32-49.
- USIM. 2010. *Buku Panduan Akademik Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah*. Nilai: Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah, Universiti Islam Malaysia.
- Zakaria Yahya. 2011. Naskhah-naskhah al-Quran Braille yang pernah ada di Malaysia [<http://besiwaja.blogspot.com>].
- Zamzuri Ghani. 2013. Kelas al-Qur'an Braille. Temu bual. Kuala Lumpur, 13 Ogos.

Ahmad Yunus Mohd Noor
Jabatan Usuluddin dan Falsafah
Fakulti Pengajian Islam
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor Darul Ehsan
MALAYSIA
a_yunus@ukm.edu.my